

ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ СУДОМ ЗА КЛОПОТАННЯМ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ, АБО ЗА СВОЄЮ ІНІЦІАТИВОЮ ЯК СТАДІЯ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ

Шкребець Д. В.,

*аспірант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

За недостатністю доказів суд може пропонувати особам, які беруть участь у справі подати додаткові докази (ст. 132 ЦПК України). Суд, який розглядає справу, за необхідності збирання доказів за межами його територіальної підсудності доручає відповідному суду провести певні процесуальні дії. У випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази. Клопотання про витребування доказів має бути подано до або під час попереднього судового засідання (ст. 137 ЦПК України).

Вирішення суддею питань про виклик свідків, витребування письмових і речових доказів, проведення експертизи відбувається на підставі виконання вимоги належності підтверджуючих ними фактів у справі і закладених в самій правовій природі засобів доказування. Свідком може бути особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Письмовими доказами визнаються такі, що містять в собі відомості про обставини, які мають значення для справи.

Речовими доказами визнаються ті, що свідчать своїми властивостями про обставини, які мають значення для справи (ст. 57 ЦПК України). Дотримання судом першої інстанції правил належності доказів входить до змісту перевірки законності та обґрунтованості судового рішення в касаційному порядку⁴⁵.

---

⁴⁵ Цивільний процес [Текст] : навч. посіб. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук та ін. ; за ред. Ю. В. Білоусова. — К. : Прецедент, 2005. — С. 172.

У випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази. Клопотання про витребування доказів має бути подано до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, — до початку розгляду справи по суті із дорученням відомостей про неможливість отримання таких доказів особисто стороною або іншою особою, яка бере участь у справі. Докази, які вимагає суд, направляються до суду безпосередньо. Суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для представлення його суду. За неповідомлення суду про неможливість подати докази, а також за неподання доказів, у тому числі і з причин, визнаних судом неповажними, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом⁴⁶.

Розвиток інституту змагальності має активізувати процедуру забезпечення доказів під час розгляду цивільних справ. Сьогодні, на жаль, навіть професійні адвокати—представники сторін дуже рідко використовують цей процесуальний захід.

До групи забезпечувальних повноважень суду також входить дача судових доручень із збирання доказів іншому суду.

Дача судових доручень та їх виконання мають провадитись при суворому додержанні правил ЦПК України та визначеного законом порядку збирання доказів. Фактичні дані, одержані при виконанні доручення з порушенням встановленого законом порядку, не мають доказової сили.

Зазначені положення, з урахуванням засад змагальності, дають право зробити такі висновки:

1) право на судове доручення є виключним засобом збирання доказів, що стосуються справи;

2) цей засіб має використовуватися лише в тих випадках, коли докази з тих чи інших причин не можуть бути надані до суду, який розглядає справу;

---

⁴⁶ Коваленко А. Г. Исследование и оценка доказательств в судебном разбирательстве [Текст] / А. Г. Коваленко // Вопросы теории и практики судебного разбирательства гражданских дел. — Саратов, 1988. — С. 87–100.

3) у порядку судового доручення не повинні збиратися письмові або речові докази, які можуть бути надані сторонами або витребувані за їх клопотанням судом, який розглядає справу;

4) суд не має права давати доручення про витребування від позивача даних, що підтверджують обґрунтованість його позовних вимог, а також інших відомостей, які мають бути зазначені в позовній заяві;

5) судове доручення має бути направлено у вигляді ухвали;

6) направлення судових доручень у формі запитів чи листів не допускається.

Відповідно до п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14, судові рішення викладаються у формі ухвали або рішення України. Судовий наказ і заочне рішення є різновидами судового рішення. Процесуальна активність суду також реалізується в інших ініціативних діях, що обумовлені завданнями цивільного судочинства, незалежно від волевиявлення осіб, які беруть участь у справі. Правове регулювання ініціативної діяльності суду проявляється у відносинах, пов'язаних з визначенням складу суду в цивільній справі. Так, відповідно до ст.ст. 20 і 22 ЦПК України, за ініціативою суду може бути розглянуте питання про відвід судді, прокурору, експерту, перекладачу, секретарю судового засідання за наявності підстав для відводу, передбачених ст.ст. 18 і 19 ЦПК України. Слід зазначити, що за загальним правилом ці особи мають заявити самовідвід. З тих самих підстав відвід може бути заявлений особами, які беруть участь у справі.

Проявом процесуальної ініціативи суду є правило, закріплене у ст. 23 ЦПК України, що передбачає передачу справи іншому судді чи іншому суду в разі задоволення відводу. Хоча законодавець не використовує термін «ініціатива» суду, однак вона має презюмуватися, виходячи зі змісту цієї норми процесуального права. Також за своєю ініціативою (або за заявою позивача) суд може винести ухвалу про оголошення розшуку відповідача, якщо місце його фактичного перебування невідоме.

Ініціатива суду також передбачена ЦПК України, що в разі відсутності представника у сторони (або третьої особи), визнаної недієздатною або обмеженою в цивільній дієздатності, а також у

випадку, якщо законний представник цих осіб не має права вести справу в суді з підстав, передбачених законом, суд зупиняє провадження у справі й порушує перед органами опіки і піклування чи іншими органами питання про призначення чи заміну законного представника⁴⁷.

Так, Ю. Ф. Беспалов вважає, що ЦПК Російської Федерації необхідно зазначити розширення функцій суду, в тому числі закріпити право суду за власним розсудом виявляти і збирати докази, що необхідні для захисту прав дітей. Суд зобов'язаний не тільки виконувати норми закону, але у повній мірі використовувати надані йому повноваження для виконання певних функцій, коли цього вимагає право і законні інтереси учасників процесу, а також інших осіб. Так, наприклад, зустрічаються випадки у судовій практиці, коли при розгляді тих чи інших справ до суду не було надано необхідних доказів, у зв'язку з чим суд був вимушений за власною ініціативою приймати заходи до збору доказів по справі, а потім прийняв окрему ухвалу на адресу органів опіки та піклування⁴⁸.

Належне і своєчасне виконання судом своїх повноважень сприяє безперешкодному функціонуванню принципу змагальності, дійсного і вільного змагання сторін, реалізації сторонами та особами, які беруть участь у справі, їхніх прав та обов'язків. І навпаки, неналежна реалізація таких повноважень може перешкодити всебічному розгляду справи, що нерідко призводить до скасування рішень вищим судом.

---

⁴⁷Яценко Н. Г. Особливості участі суду в цивільних процесуальних відносинах [Текст] / Н. Г. Яценко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Сер.: Юридичні науки. — 2011. — Вип. 89. — С. 105–107.

⁴⁸Цуканова В. И. Некоторые особенности доказывания по делам о лишении родительских прав [Текст] / В. И. Цуканова // Арбитражный и гражданский процесс. — 2012. — № 2. — С. 21–22.